

στό δρόμο του Κοραή, γιατί εΐταν πιό σιμά στη ζωή μου, γιατί τον είδα με τὰ μάτια μου, γιατί είδα τὸ ἀθῶο τὸ παιδάκι νὰ σκοτώνεται ἀδικα τῶν ἀδικῶν, γιατί είδα τὴν ἴδια τὴν πατρίδα μου νὰ σκοτώνεται, γιατί βλέπω ἀκόμα ὀλόγυρά μου, κι ὄχι μόνο τὴ βλέπω κάθε μέρα μὰ καὶ τὴν αἰσιάνουμαι κάθε στιγμή, τὴ μεγάλη τὴν ἀφορμὴ πού γέννησε τὰ Βαγγελικά καὶ πού γεννοβολᾷ τὴν κάθε κακορίζικιά μας.

*

Μὴ γίνει ὠραία μὴ φιλολογία πρέπει νὰ γίνει ἀληθινή. Τὸ λέει ὁ κ. Dieterich αὐτό, ἴσα ἴσα στὴ φιλολογικὴ του μελέτη πού δημοσιεύεται τώρα στὸ «Νουμᾶ». Μὰ καὶ πρὶν τὸ πεῖ ὁ ἀξιότιμος φίλος μας, τὸ εἶχα πεῖ, θαρρῶ, κ' ἐγὼ μ' ἄλλα λόγια στὸν πρόλογο τῶ «Ζωντανῶν καὶ Πεθαμένων», ἀκόμα καὶ στὸν πρόλογο τοῦ «Ἄσωτου», ὅταν ἔγραφα πὼς γιὰ νὰ πιτύχω τὸ σκοπὸ μου, νὰ φέρω στὴ σκηνὴ τὴν ἀληθινὴ Ρωμαϊκὴ ζωὴ, δὲ δίστασα καθόλου νὰ θυσιάσω τὴν Τέχνη στὴν Ἀλήθεια.

Τιμὴ γιὰ ἓνα ἔθνος νῆχει Τέχνη δική του, μὰ ἡ Ἀλήθεια εἶναι κείνο πού μᾶς χρειάζεται σήμερα περισσότερο. Πρέπει νὰ μελετήσουμε στὰ καθέκαστα τὸν ἐαυτὸ μας, πρέπει σὺν τῶν γινώσκουμε γερὰ, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ φέρουμε τὴν ἀποπλανημένη ψυχὴ μας σὲ θέση νὰ ξεχωρίζε τὸ Ὁραῖο καὶ νὰν τὸ ἔχτιμᾶ. Πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία μᾶς χρειάζεται τὸ Γκρέμισμα καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ σμίλη τοῦ Τεχνίτη μᾶς εἶναι ἀπαραίτητο τὸ σφυρὶ τοῦ Καταδαφιστῆ. Ὅταν γκρεμίζει κανεὶς δὲν πελυσκοτίζεται γιὰ Τέχνη κοιτάζει μοναχὰ ν' ἀποτελιώσει μιά ὥρ' ἀρχύτερα τὴ δουλιὰ του καὶ νὰ παραμερίσει γιὰ νὰ πιάσει ὁ Τεχνίτης δουλιὰ. Πάντα ὁ Οἰκοδόμος ἐρχεται ὕστερ' ἀπὸ τὸν Γκρεμιστῆ.

Κ' ἔχουμε σήμερα νὰ γκρεμίσουμε χίλια δυὸ πράματα· εἰδῶλα σακατεμένα, βαθιορίζωτες Πρόληψες, κι ἄλλα κι ἄλλα, λογιῶ λογιῶ σαράβαλα συγγενικά τους, πού ὀρθώνονται σὺν Κινεζικά τειχιά μπρὸς στὰ μάτια μας, πού ἀλυσοδένουν με βαριὰς ἀλυσίδες τὴν ψυχὴ μας, καὶ δὲ μᾶς ἀφίνουν νάντι-κρύσσουμε τὴ ζωὴ, καὶ δὲν ἀφίνουν τὴ σκλαβωμένη ψυχὴ μας νὰ πετάξει στὸν ἀνοιχτὸ ἀέρα καὶ νὰ χαρεὶ τὰ γὰθά τῆς ἀληθινῆς λευτεριάς.

Ρητορικὰ τερτίπια δὲν εἰν' αὐτά· εἶναι ὁ ἀντίπαλος τῆς ἴδιας τῆς ψυχῆς μας, εἶναι ὁ ἀντίπαλος τῆς Ρωμαϊκῆς ψυχῆς. Οἱ ἀληθινοὶ τεχνίτες ὡς ἀγκαλιάζουν τὴν ἀπόλυτη ἡμερριὰ· ἐγὼ τὸ νιώθω, εἶμαι περισσότερο Ρωμιὸς καὶ λιγώτερο Τεχνίτης, καὶ γι' αὐτὸ ἀγκαλιάζω τὴ ζωὴ, ἀδιαφορώντας ὀλοσδιόλου ἂν ἡ ζωὴ αὐτὴ, ὅπως εἶναι ἀχώνευτη κι ἀλαγάριστη, φέρνει στὴν Ἀθανασία ἢ στὸ γρήγορο θάνατο. Ἡ Ἀθανασία!... Ποτέ μου δὲν τὴ λογάρισα, ὄχι γιατί δὲν τὴ λαχταρῶ, ἀλλὰ γιατί τὸ νιώθω πὼς δὲν εἶμαι καμωμένος γιὰ τέττα Ἀρχοντιά.

Τέξερὰ πὼς θὰ ξαφνιασει, ἀκόμα καὶ τοὺς διαλεχτούς, ὁ «Ἄσωτος», καὶ νὰ πού ξαφνιαστικὴ κι ὁ Ἔρμονας. Μὰ, θαρρῶ, τὸ ξαφνιασμα σβήνει ἅμα τὸ μολογήσει κανεὶς πὼς δὲ γράφει γιὰ τὴν Ἀθανασία μὰ γιὰ τὸ Σήμερα, καὶ πὼς γράφοντας γιὰ τὸ Σήμερα δὲν μπορεῖ παρά νὰ δώσει στὸ ἔργο του τὸ ἀντιφάσμα τῆς σημερινῆς ζωῆς, μὴ κοιτάζοντας νὰ βρεῖ ἂν ἡ ζωὴ αὐτὴ κρύβει μέσα της στοιχεῖα Τέχνης, ἢ ἂν εἶναι τὸ ἀποκηρυγμένον ἀποπαίδι τῆς περὶφρανῆς αὐτῆς Ἀρχοντίσσης. «Μὲ φλογισμένη λάθα δὲ φτιάνονται τὰ γλῶσσάματα», τὸ ξέρω· μὲ τὴ φλογισμένη ὅμως λάθα ζεμπατίζονται οἱ ψυχές κ' ἓνα τέτοιο ζεμάτισμα θαρρῶ καὶ δὲ μᾶς εἶναι περιττό.

Ἔτσι σκέφτηκα, καὶ πρὶ διαβάσω τὴν κριτικὴ

τοῦ Ἐρμονα, μόλις καταπιάστηκα τὸν «Ἄσωτο». Ἔτσι ἀρμάτωσα τὴν ψυχὴ μου πρὶν κατεβῶ στὸν ἀγῶνα· πῆρα μαζί μου καὶ μιά ἀσπίδα γερὴ πού τὴ λένε Πίστη, καὶ ἡ ἀσπίδα αὐτὴ ἐμπόδιζε τὰ βόλια τῆς ἀφιβολίας νὰ μὲ βροῦνε στὴν καρδιὰ καὶ νὰ μὲ κάνουνε νὰν τὸ σκέφτομαι ἂν οἱ ἰδέες πού ἀκόμα γι' αὐτὲς πολемоῦμε θὰ νικήσουν ἢ θὰ νικηθοῦν» Χρειάζεται Πίστη γιὰ νὰ ἰδεῖ κανεὶς κι ἀπὸ τώρα τὴ Νίκη καὶ θὰ παρακαλέσω τὸν Ἐρμονα νὰν τὰ πιστέψει τὰ λόγια μου· κάτι ξέρω πού μιλάω ἔτσι καὶ κάτι βλέπω τώρα καὶ τρία χρόνια ἀπὸ τὴν ταπεινὴ γωνιὰ τοῦ γραφεῖου μου. Αὐτὸ τὸ κάτι εἶναι τόσο δυνατὸ ὥστε μοῦ στεριώνει τὴν Πίστη ἀντὶς νὰ μοῦ τὴ λιγοστεύει.

*

Ὁ Ἐρμονας μίλησε καὶ γιὰ τὸ τεχνικὸ μέρος τοῦ δράματός μου· τὸ βρῆκε ἀπερισσότερο κουδέντα καὶ ξετύλιγμα ἰδεῶν παρά δράμα, τὸ βρῆκε χωρὶς δραματικὸ δέσιμο· βρῆκε πὼς ἀπολλὰ πρόσωπα δὲν ἔχουν ἄμεση συνοχὴ μὲ τὸν πρωταγωνιστῆ, μὰ ἐρχονται στὴ σκηνὴ μόνο καὶ μόνο γιὰ νάντιφεγγίσουν ἐκείνου τὴν ἐνέργεια» καὶ λυπήθηκε πού ὁ «Ἄσωτος» δὲ γράφθηκε πέρα γιὰ πέρα σὺν ἄρθρο ἢ σὺν δῆγημα» γιατί αὐτὴ ἡ φορεσιὰ θὰν τοῦ ταίριαζε. Σ' ὄλ' αὐτὰ δὲν μπορῶ νὰ πῶ λέξη· ὁ Ἐρμονας εἶναι Τεχνίτης καὶ ποτέ μου δὲν τὸ φαντάστηκα πὼς θὰν τὰ κατὰφερα νὰ συγκινήσω ἓναν ἀληθινὸ καλλιτέχνη μὲ τὴν ἀπλὴ καὶ συμαζωμένη τέχνη μου. Ὅσο γιὰ τὴ φορεσιὰ πού θὰ ταίριαζε στὸν «Ἄσωτο», δὲν ξέρω, μὰ γὼ τοῦ φέρσα δραματικὸ κοστοῦμι, γιατί τέτιο μοῦ ζητοῦσε ὁ μερμπάτης, κι ἂ δὲν τοῦ στέκεται καλά, εἶναι λεύτερος ὁ καθένας νὰν τοῦ φορέσει· φουστανέλλες ἄρθρου ἢ βράκες δηγημάτων—νὰν τὸ διαβάσει δηλ. σὺν ἄρθρο ἢ σὺν δῆγημα. Τὸ μετανιωμὸ του δὲ φρόντισα νὰν τὸν δειξῶ στὰ ρούχα του, ἀλλὰ στὴν ψυχὴ του. Καὶ θαρρῶ πὼς τὸ μισοκατὰφερα.

Τὸ ξαναλέω· δὲ γράφω γιὰ νὰ διαφεντέψω τὸ ἔργο μου· γράφω γιὰ νὰ πῶ τὴ γνώμη μου πού μπορεῖ νὰ μὴν τὰ κατὰφερα νὰ τὴν ξεδιπλώσω, καθὼς τὰποθυμοῦσα, καὶ στὸ δράμα καὶ στὸν πρόλογο του. Δὲν εἶμαι τόσο ἐγωιστῆς πατέρας γιὰ νὰ φαντάζομαι πὼς τὰ παιδιὰ μου εἶναι ἀγγέλοι· νὰ σὰς ζομολογηθῶ μάλιστα καὶ μίαν ἀδυναμία τῆς ψυχῆς μου, μανία μου εἶναι νὰν τὰ βλέπω κι ἀσημότερα ἀπ' ὅσο μοῦ τὰ κατηγοροῦνε. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ κρίση τοῦ Ἐρμονα μοῦ φάνηκε σὲ πολλὰ μέρη παραπολύ κολακευτικὴ, ἐκεῖ λ. χ. πού μιλάει γιὰ τὸ διάλογο καὶ γιὰ τίς παραβολές καὶ γιὰ μερικὲς ἄλλες μικροεπιτυχίας—μεγάλια ὅμως παινέματα γιὰ μὲνα ἀφοῦ λέγονται ἀπὸ τὸν Ἐρμονα. Χαίρουμαι καὶ καμαρώνω πού μ' ἔκρινε ἔξιο νὰ μοῦ μιλήσει τὴν ἀλήθεια ὄχι μόνο ὁ ἀγαπημένος φίλος μου μὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι φίλοι μου διαλεχτοί. Νὰ λ. χ. ὁ κ. Πάλλης γράφοντάς μου γιὰ τὸν «Ἄσωτο» μοῦ παρατηρεῖ πὼς ἐνῶ «τὸ πρῶτο μέρος εἶναι πολὺ ὠραῖο, δίχως σκοίντημα κανένα καὶ μὲ ζωὴ» καὶ πὼς ἐνῶ «ἡ πλοκὴ εἶναι καλὴ βολεμένη» κτλ. «στὸ τέλος πέφτω ὄζω κι ὄζω, ὅταν εἶναι νὰ φύγει ὁ Γιάννης κι ἀρχίζουν ὄλοι κάπως τὰ χωρατὰ, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει τραγικὸς τόνος». Μοῦ παρατηρεῖ ἀκόμα «φυσικὰ δὲν ἐννοῶ πὼς τὰ πρόσωπα πρέπει νὰ ἔχουνε στόμφο» ἴσα ἴσα πρέπει νὰ φαίνονται ἀπλὰ καὶ φυσικὰ, γιατί τοὺς χρειάζεται πάθος καὶ τὸ πάθος μὲ ἀπλὰ μέσα γίνεται, ὄχι μὲ στόμφο.

Πολὺ ὀρθὴ παρατήρηση καὶ νὰ δεῖτε πὼς ἴδια σκέφτηκα κ' ἐγὼ καὶ γι' αὐτὸ στὸ τέλος τὰ «μί-κρυνα τὰ πρόσωπα», καθὼς μοῦ γράφει ὁ κ. Πάλλης, ἴσα ἴσα ἀπὸ φόβο μήπως τοὺς δώσω στόμφο

καὶ τοὺς κάνω ὄλους ρήτορες. Φαίνεται ὅμως πὼς ἀπὸ τὸ φόβο μου τοὺς παρακατέβασα τὴ φωνὴ κα γι' αὐτὸ δὲν πέτυχα κείνο ποῦθελα.

Νάπαντήσω σ' ὄλους θῆναι κουραστικὸ, ὄχι γιὰ μὲνα, μὰ γιὰ τοὺς ἀναγνώστες μου. Μιά παρατήρηση ὅμως κάποιου καλοῦ φίλου δὲν μπορῶ νὰ τὴν ἀφίσω δίχως ἀπάντηση· μοῦ γράφει· «τόσο γερὰ κολημένη εἶναι ἡ φαντασία σου στὰ «εφήμερα» ζητήματα, ὥστε καὶ τὸ δάσκαλο μᾶς τὸν παρουσιάζεις μολογιασμένο γιὰ νὰ μὴν ξεχνᾶμε πὼς ὅταν τύπωνες τὸ δράμα σου εἴτανε στὴν Ἀθήνα Βλογιὰ». Ἄν ξεχᾶσει ὁ φίλος τὴν ἐπιδημία τῆς Βλογιᾶς, θὰ δεῖ πὼς πίτηδες μπόλιακα τὸ δάσκαλο γιὰ νὰ δειξῶ πὼς ὁ δάσκαλος πάντα θὰ τυραννιέται· μὲ μηδαμινὲς ἀφορμές, πούχουνε σίση μὲ τὸν ἐαυτὸ του, καὶ τότε μοναχὰ θὰν τὰποφασίσει νάλλαξει μυαλὰ καὶ νὰ σκεφτεῖ γενικώτερα, ὅσα δεῖ πὼς οἱ δικοὶ του δὲ λογαριάζουν καθόλου τὸ μπόλι του.... καὶ τὸ κεμίρι του. Ἄν ὁ Φωστήρας στὸ τέλος τοῦ δράματός ἀντὶς νὰ κυνηγᾷ τὴ Μαριώ στὸ περβόλι, πήγαινε καὶ τοῦφρνε τὴ βελζελίνη γιὰ τὸ μπόλι του, ὁ δάσκαλος ὅτε θὰν τὸ σκεφτότανε κἂν πὼς κιντυνεύει ἡ πατρίδα του καὶ πὼς πρέπει καὶ τοῦ λόγου του νὰ πᾶει νὰ σταθεῖ πλάι μὲ τοὺς Προδότες.

Ἄς εἶναι μικροεπιτομέριες ὄλ' αὐτὰ πού ὁ κ. θήνας τίς ζηγᾷ ὅπως θέλει. Κείνο πού μὲ λυπεῖ κατάκαρδα εἶναι πὼς τὸ «μωσκάρι τὸ σιτευτό» πού μοῦ τάζει ὁ Ἐρμονας δὲ θὰν τὸ γευτῶ, ἀφοῦ καὶ οἱ «Φαγάνες» μου, τὸ ἐρχόμενο δράμα, χτιζονται σὲ θέμα πιό κοντινὸ ἀπὸ τὰ Βαγγελικά, πιό συγκαίρικτο, ὄχι ὀλοσδιόλου ξένο μὲ τὸ σκοπιμὸ τοῦ Ντεληγιαννη. Παλιόγυδα λοιπὸν θὰ τρώω σ' ὄλη μου τὴ ζωὴ, καὶ τὸ μωσκάρι τὸ σιτευτό τοῦ Ἐρμονα θὰ φοφῆσει ἀπὸ γερατεῖα. Κρῖμα νὰ μὴν τὸ σφάζουμε καὶ νὰ μὴν τὸ γευτοῦμε ὄλοι μᾶς στὰ ὑπόγεια τῆς «Ἠθῆς», τὴν ἀλητηρόνητη βραδιά, στὸ φαγοπῆτι τοῦ ἀποχαιρισμοῦ, πού ἀδιάζαμε στὴ γειὰ του τὰ ποτήρια μᾶς.

Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΑ ΔΕΛΦΙΝΙΑ

(Μεσσηνία)

Τὸν παλαιὸν καιρὸ ὅταν πινιγόταν κανένα καρᾶ ἢ ἔπεφτε κανεὶς ἀνθρώπος 'ς τὴ θάλασσα, τὰ δελφίνια τὸν ἐπαίρναν 'ς τὴ ράχη τους καὶ τὸν ἐβγαίναν 'ς τὴν ἀκρογιαλιά. Καὶ ὁ ἀνθρώπος ἔδινε μιά σπρωτικὴ 'ς τὸ δελφίνι καὶ τὸ ρηχνε πάλι 'ς τὴ θάλασσα. Συνέθη ὅμως μιά φορά νὰ πεθάνῃ ὁ ἀνθρώπος πού τὸν εἶχε τὸ δελφίνι 'ς τὴ ράχη του, καὶ ἔτσι νὰ μὴν μπορέσῃ νὰ τὸ σπρωῖ' καὶ τὸ δελφίνι πῆθανε. Ἀπὸ τότε καὶ τὰ ἄλλα δελφίνια δὲν γλυτώνουν πλέον τοὺς ἀνθρώπους.

ΤΑ ΜΕΤΑΙΟΣΚΟΥΛΗΚΑ

(Μακεδονία)

Ὅταν ἐπήγαιναν νὰ σταυρώσουν τὸ Χριστὸ, ἀκολουθοῦσε ἀπὸ πίσω ἡ Παναγία μὲ δάκρυα καὶ μὲ κλάμματα. Εἰς τὸ δρόμο εἶσε μιά χελῶνα, πού ἀκολουθοῦσε καὶ αὐτὴ, καὶ ἅμα τὴν εἶδε ἡ Παναγία ἔχαμογέλασε. Ἄλλ' εὐτὺς μετανόησε γιατί νὰ χαμογέλασῃ, καὶ καταράστηκε τὸν ἐαυτὸ της καὶ εἶπε· «Νὰ σκουληκίσῃ τὸ στόμα μου!» Ὑστερα ἀπὸ λίγος ἡ Παναγία ἔφτυσε, καὶ τί συνέθη; Σκουληκία βγήκαν ἀπὸ τὸ στόμα της, καὶ αὐτὰ εἶναι τὰ μεταϊοσκουλήκα, πού ὑπάρχουν ὡς τὰ σήμερα.